

Popoaki mei he Taki 'Ofisa Mo'ui 'a Victoria

Ko e popo 'a e nifo ko e mahaki 'oku ne uesia tatau pe 'a e fanau mo e kakai lalahi, pea te ne lava ke fakatupu ha langa mo ha mamahi lahi. 'I he taimi 'oku uesia ai 'e he popo lahi 'a e nifo e fotunga, 'ete fie tangata/fefine mo e feohi fakasosiale, pea te ne lava foki ke 'ai ke faingata'a 'a e lea mo e lamu. Ko hono faito'o 'o e nifo popo 'e lava ke fu'u mamafa, 'i he taimi mo e pa'anga, pea taimi 'e ni'ihl 'oku fiema'u 'e he fanau ha faito'o fakamohe kae toki faito'o honau nifo 'oku popo.

Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti (fluoride) ki he vai 'oku tokoni ki hono malu'i 'a e nifo mei he popo, pea ko e founa lelei taha ia ki hono fakangofua 'a e taha kotoa ki he lelei 'o e fuluolaiti.

Ko e ngaahi ako fakasaeenisi kuo ne 'osi fakaha mai ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'a e founa malu mo lelei taha ki hono fakasi'isi' 'a e popo 'a e nifo, neongo 'oku lahi hono ngaue'aki 'a e kilimi fulufulu nifo fuluolaiti. 'I Victoria, ko e fanau 'oku nau nofo he 'elia 'oku 'osi fuluolaiti 'oku si' ange 'a e popo honau nifo 'i he fanau 'oku nau nofo he ngaahi feitu'u 'oku 'ikai fuluolaiti.

'Oku lahi hake he vahe fa'e tolu 'o Victoria 'oku nau inu e vai 'oku 'i ai fakanatula pe ko e toki tanaki atu ki ai 'a e fuluolaiti – ko e lahi taha 'o e kakai ni 'oku nau nofo he kolomu'a 'i Melbourne. Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'a e founa lelei, ma'ama'a, pea toe potupotu tatau fakasosiale ke holoki'aki 'a e popo 'a e nifo 'i he fanau mo e kakai lalahi.

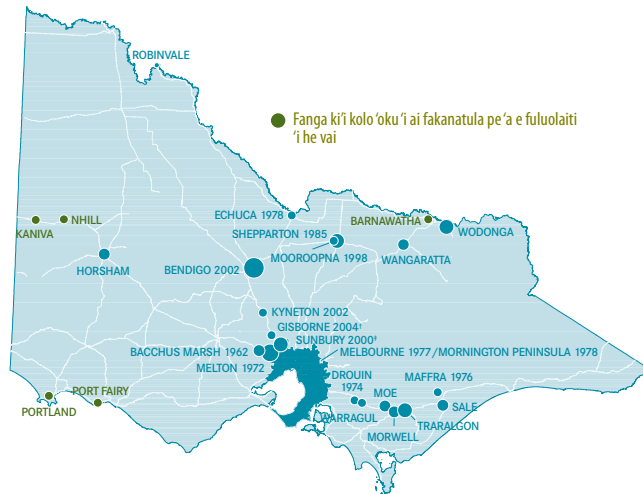

Dr John Carnie
Taki 'Ofisa Mo'ui 'a Victoria

Ngaahi tefito'i mo'oni

- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku tokoni ke malu'i 'a e nifo mei he popo
- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku tokoni ke ta'ofi 'a e langa mo e mamahi
- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku lelei ki he taha kotoa
- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku malu mo 'aonga
- Ko e lahi taha 'o 'Aositelelia 'oku nau ma'u 'a e vai 'oku 'osi 'ai fuluolaiti
- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai he'ikai te ne liliu 'a e ifo pe nanamu ho'o vai.

Ngaahi kolo iiki mo e kolo lalahi 'i Victoria kuo 'osi 'ai fuluolaiti 'enau vai inu

Ko e laini fakamatala ki he 'ai e fuluolaiti ki he vai
1800 651 723

www.health.vic.gov.au/environment/water/fluoridation.htm

Pulusi 'e he Victorian Government Department of Human Services Melbourne
Victoria. May 2007

© Copyright State of Victoria, Department of Human Services, 2007
Fakamafai 'i he State Government of Victoria, 50 Lonsdale Street, Melbourne.

Protecting teeth throughout life
Water fluoridation

Tongan

Malu'i e nifo lolotonga e mo'ui 'Ai e fuluolaiti he vai

Tokanga'i ho nifo

- 'Oku mahu'inga ke tokanga'i ho nifo he kotoa ho'o mo'ui. Ko e kai mo inu 'a e me'akai fakatupu mo'ui lelei, fufulu nifo ma'u pe 'aki e kilimi fufulu nifo fuluolaiti mo sivi ma'u pe ho nifo 'e tokoni ki hono fakapapau'i 'e mo'ui lelei ma'u pe ho nifo mo e te'enido .

Ko e ha 'a e fuluolaiti (fluoride)?

- Ko e fuluolaiti ko e 'elemeniti 'oku 'asi fakanatula pea 'oku tokoni ki hono malu'i 'o e nifo mei he popo. Ko e popo 'a e nifo 'oku hoko he taimi 'oku hanga ai 'e he 'esiti 'o faka'auha 'a e kilitu'a 'o e nifo
- Ko e 'esiti 'oku fakatupu mei he suka 'e he fanga ki'i pekitalia he ngutu. Ko e fuluolaiti te ne lava ke fakangatangata 'a e lahi 'o e 'esiti 'oku fakatupu, pea toe mahu'inga taha te ne lava ke fakalelei'i e maumau kimu'a pea toki hoko 'o tu'uma'u.

Ko e ha hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai?

- Ko e 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'a hono liliu 'a e levolo fakanatula 'o e fuluolaiti 'i hono tufaki e vai inu ki ha levolo 'e tokoni ke malu'i 'a e nifo mei he popo. 'I Victoria ko e lahi 'o e fuluolaiti 'oku tanaki ki he vai 'oku pule'i mo tokanga'i lelei ke tauhi ma'u 'a e levolo ko e milikalami 'e taha fuluolaiti ki he lita vai 'e taha.

Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku tokoni ki hono malu'i 'a e nifo mei he popo

- Ko hono fa'a taufetuku 'a e levolo ma'ulalo 'o e fuluolaiti 'i he ngutu 'oku tokoni ki hono malu'i e nifo mei he popo.- ko e fuluolaiti 'i ho'o ma'u'anga vai 'oku ngaue hange ha 'me'angaue monomono' ma'u pe ki he nifo.
- Ko e ngaahi fanau 'oku nau nofo 'i he ngaahi 'elia kuo 'osi fuluolaiti 'i 'i Victoria 'oku matu'aki si'isi'i 'aupito 'a e popo honau nifo 'iate kinautolu 'oku nofo he ngaahi 'elia 'oku 'ikai fuluolaiti'i.

Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku tokoni ki hono ta'ofi 'a e langa mo e mamahi

- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku tokoni ki hono ta'ofi 'a e langa mo e mamahi 'oku fakatupu 'e he popo 'a e nifo. Ko e popo lahi 'a e nifo 'e lava ke ne uesia 'a e fotunga, fie tangata/fevine, feohi fakasosiale mo e lava ke kai mo ngau.. Kapau 'oku mole vave 'a e nifo pepe koe'uhi ko e popo, ko e faito'o 'ofotonitiki (orthodontic) mahalo na'a fiema'u 'a mui ke fakatonutonu'aki 'a e tu'unga 'o e nifo 'a e kakai lalahi.

Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku lelei ki he tokotaha kotoa

- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku tokoni ki hono malu'i 'a e nifo mei he popo 'i he kakai 'o e ngaahi ta'u kotoa, mei he fanau 'oku kei iiki ki he kakai 'oku matu'out'a ange.
- Ko hono 'ai 'o e fuluolaiti 'i he vai 'a e founga sai hono 'oange 'a e lelei 'o e fuluolaiti ki he memipa kotoa 'o e komiuniti, tatau ai pe e ta'u, ako pe ma'u'anga pa'anga
- Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'a e founga lelei taha ke lava ke holo ai 'a e popo 'a e nifo 'i he komiuniti fakakatoa

Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai 'oku malu pea 'aonga

- Ko e fakamo'oni fakasaeanisi 'oku ne pou pou'i 'a e 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai ko e founga malu mo 'aonga taha ke tokoni ki hono malu'i e nifo mei he popo he kotoa 'o e mo'ui.
- Ko hono 'ai e fuluolaiti ki he vai 'oku pou pou'i ia 'e he ngaahi kautaha lahi 'i mamani kau ai 'a e World Health Organisation, World Dental Federation, ko e National Health mo e Medical Research Council, ko e Australian Dental Association, the Australian Medical Association mo e Public Health Association of Australia.
- 'Oku 'i ai 'a e kakai 'e ni'ih'i 'oku nau hoha'a na ko e fuluolaiti 'oku 'ai ki he vai te ne ngali fakatupu ha palopalema lahi hange ko e kanisa, fasi 'a e hui, mele 'a e fa'ele, mahaki 'alasaime(alzheimer) pe 'alesiki(allergy). Ko e fakamo'oni fakasaeanisi lelei taha 'oku 'ikai te ne fakafehokotaki 'a e 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai mo ha taha 'o e ngaahi me'a ni.

Ko e lahi taha 'o 'Aositelelia 'oku nau ma'u 'a e vai 'oku 'osi 'ai fuluolaiti

- Ko e lahi taha 'o 'Aositelelia 'oku nau ma'u 'a e vai 'oku 'osi 'ai fuluolaiti 'o laka hake he ta'u 'e 30. Ko e kolomu'a kotoa pe 'i 'Aositelelia, tukukehe 'a Brisbane, 'oku 'ai 'a e fuluolaiti he vai.
- Laka hake he vahe fa 'e tolu 'o Victoria 'oku nau ma'u 'a e vai 'oku 'i ai 'a e fuluolaiti fakanatula pe tanaki atu ki ai.

Ko hono 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai he'ikai te ne liliu 'a e ifo pe nanamu 'o e vai

- Ko e fuluolaiti 'oku 'ikai hano ifo pe nanamu, ko ia ai ko e 'ai 'a e fuluolaiti ki he vai he'ikai te ne liliu 'a e ifo pe nanamu 'o e vai.

Nifo fuluolosisi (Dental fluorosis)

- Ko e nifo fuluolosisi 'a e tu'unga 'e lava 'o hoko he taimi 'e ni'ih'i kapau 'e ma'u 'e he fanau iiki 'a e fuluolaiti 'o fu'u lahi. 'Oku fa'a 'asi mai ko e laini tu'oiki 'oku pipiki pe ko ha 'ila he nifo pea 'oku 'ikai meimei fakatokanga'i.
- Ko e nifo fuluolosisi he'ikai lava 'o fakatupu he taimi 'oku 'osi kakato ai hono fa'u 'a e nifo pea he'ikai te ne uesia 'a e fatongia 'o e nifo.
- Ko e nifo fuluolosisi he'ikai te ne uesia 'a e mo'ui mo e lelei fakakatoa.
- Ko e fo'akau fuluolaiti mo e kilimi fufulu nifo malohi kakato he fuluolaiti 'oku fu'u lahi ai 'a e fuluolaiti, pea 'e tanaki atu ki he faingamalie 'o e nifo fuluolosisi kapau 'e ngaue'aki 'e he fanau iiki. Pe 'oku 'i ai ha'o vai fuluolaiti pe 'ikai, 'oku mahu'inga ke:
 - ako'i 'a e fanau ke 'oua 'e folo 'a e kilimi fufulu nifo
 - fufulu 'a e nifo 'o e fanau, ngaue'aki 'a e vai pea 'oua 'e ngaue'aki e kilimi fufulu nifo, kimu'a he ta'umotu'a ko e mahina 'e 18. 'E ala fokotu'u atu 'e ha mataotao he mo'ui ke ngaue'aki 'a e kilimi fufulu nifo 'oku si'isi'i ai 'a e fuluolaiti ki he fanau si'i hifo honau motu'a he mahina 'e 18
 - ngaue'aki pe 'a e ki'i me'a si'isi'i mei he kilimi fufulu nifo 'oku si'isi'i ai 'a e fuluolaiti, vali' pe he polosi, ki he fanau he vaha'a ta'u 'o e mahina 'e 18 mo e ta'u 'e nima (katoa). 'E ala fokotu'u 'e ha taha mataotao he mo'ui hano ngaue'aki 'a e kilimi fufulu nifo fuluolaiti anga maheni ki he ngaahi ta'u ko 'eni
 - ngaue'aki 'a e kilimi fufulu nifo fuluolaiti anga maheni mei he ta'u 6
 - tuku hono ngaue'aki 'a e fo'akau fuluolaiti, tulu'i, lole faito'o, pe 'oku 'ai fuluolaiti ho'o vai pe 'ikai.